

ANGYAL MIKLÓS²⁹

TÖMEGSZERENCSETLENSÉGEK HALÁLOS ÁLDOZATAINAK AZONOSÍTÁSA: HAZAI ERŐFESZÍTÉSEINK

1. Bevezetés

A katasztrófák (megelőzési lehetőségeinek, okainak, következményeinek, és azok felszámolásának) tudományos igényű feldolgozása már több százéves múltra tekint vissza.³⁰ Hosszú időnek kellett azonban eltelnie addig, amíg az okok tudományos vizsgálódásaitól eljutottunk a jóléti, gondoskodó állam katasztrófakezelésben meglévő felelősségéig és szerepvállalásáig. Ezt az utat jelzik a japán cunami kövek,³¹ vagy akár a Szatmárökörítón bekövetkezett tüzeset is.³² Az elméleti ismeretek átadásának folyamatát, és az ennek révén létrejövő gyakorlati hasznosulást a modern katasztrófa tudomány (disaster science) a katasztrófakezelés folytonosságának (disaster management continuum) nevezi. Ma, elfogadottan, katasztrófa³³ alatt olyan előre nem látott, váratlan eseményt értünk, amely jelentős anyagi károkat és/vagy emberi szenvedést okoz, a helyi lehetőségek pedig elégtelenek a károk felszámolásához, a káresemény kezeléséhez (*Angyal 2014a*).

²⁹ Baranya Megyei Rendőr-főkapitányság, kiemelt főnyomozó

³⁰ Ennek egyik ékes hazai példája, hogy 1814-ben, a Helytartótanács utasítására, Kitaibel Pál és Tomcsányi Ádám vizsgálatait összefoglaló mű jelent meg a Pesti Királyi Tudományegyetem nyomdájában az 1810-es móri földrengésről. (KITAIBEL-TOMCSÁNYI, 1814)

³¹ A földrengésektől sokat szenvedő Japánban, már évszázadok óta, a part menti településeken ún. cunami köveket helyeztek ki oda, ameddig a rengést követő szökőár ki szokott jutni a szárazföldre, ezáltal segítve a kollektív emlékezetet.

³² 1910-ben a faluban tartott bál során egy lampion belobbantotta a csúrt, amelyben a tánccmulatság volt. Mivel az illetéktelen személyek miatt a csűr ajtajait bezárták, a bálozók nem tudtak kimenekülni, és végül több mint 300 ember lelte halálát.

³³ Az angol *disaster* szó a latinból (dis+astro) származik, megfelelője (rossz+csillag, csillagzat) a magyar nyelvben is használatos (rossz csillagzat alatt született), ami talán leginkább Petőfinek köszönhető. A János vitézben ugyanis, amikor Jancsi elveszti a gondjaira bízott nyáj felét, hazafelé már tudja, hogy gondja lesz ebből, hiszen: „Gazduramnak ugyanis rossz a csillagzatja.”

Korunk védelemmel foglalkozó szakembereinek, jogalkotóinak, gazdasági és társadalmi vezetőinek feladata a biztonsági védelmi funkciók differenciált harmonizációjának megteremtése. A biztonságon legegyszerűbb megközelítésben a fenyegetettség nélküli állapotot vagy bármiféle veszélyeztettség hiányát értjük. A biztonság tágabb, átfogó értelmezésben a társadalmi (jogi, szociális), politikai (diplomáciai), gazdasági, környezeti (ökológiai, katasztrófavédelmi), katonai (honvédelmi), informatikai, pénzügyi, egészségügyi (járványügyi), belügyi (rendészeti, katasztrófavédelmi) biztonságot jelenti (*Angyal 2014*).

Az emberi életet, testi épséget tömegesen veszélyeztető, vagy azt sértő katasztrófák egyik közös jellemzője, hogy kihívást jelentenek a mindenkori katasztrófavédelem, rendészet és egészségügy számára. A sérültek gyors helyszíni ellátása, megfelelő gyógyintézetbe szállítása, intézeti elhelyezése, testi és pszichés kezelése – és mindezek szakszerű megszervezése – a katasztrófa orvostan sarokköveinek tekinthetők. Ehhez komplex módon csatlakozik az áldozatok hozzátartozóival történő szakszerű pszichiátriai és pszichológiai munka. A fenti feladatokhoz mára a nemzetközi előírásoknak megfelelő jogi háttérrel, tervekkel és infrastruktúrával rendelkezünk. A protektív intézkedések kialakítása, a kárterület³⁴ felszámolásának feladatait katasztrófavédelmi rendelkezések sokasága szabályozza. Amiben viszont sokáig jelentős elmaradásaink voltak, az az ilyen esetekben követendő, halottakkal kapcsolatos hatósági és igazságügyi tevékenység (*Angyal–Petrétei 2019a*).

2. Interpol és Interpol DVI

Az INTERPOL, a Nemzetközi Rendőrszervezet megalakulására 1914-ben Monacóban került sor. A „kaszinóváros” konferenciát rendezett, ahová 24 ország bűnügyi szakembereit hívták meg. A tanácskozás oka a „nemzetközi szélhámosok” egyre erőteljesebb tevékenysége volt, aminek következtében Monaco szerencsejáték-bevételei már érezhetően csökkenni kezdtek. Egyik kiemelt céljaként pedig a csalókról rendelkezésre álló információk cseréjének felgyorsítását határozták meg. A bimbózó nemzetközi együttműködést azonban hamar letörte

³⁴ Kárterületnek nevezzük azt a területet, ahol a káresemény bekövetkezett, és hatása leginkább érvényesül, ezért a károsító hatás (ok) csökkentése érdekében a beavatkozás, avagy a korlátozó intézkedések (pl.: területzárás, kimenekítés, kitelepítés stb.) bevezetése szükséges. A kárterület kárhelyekre, azon belül mentési munkahelyekre, felvonulási területre, valamint a mentéshez szükséges háttér-területekre osztható.

a konferencia után két hónappal kitörő világháború, a „hosszú XIX. század” lezárása (*Angyal–Petrétei 2019*).

Az INTERPOLnak jelenleg 192 tagállama van, székhelye – 1989 óta – a franciaországi Lyon. Mottója a „Connecting police for a safer world”, azaz a rendőrségek összekapcsolása a biztonságosabb világért. Küldetése – ugyancsak saját megfogalmazása szerint – a bűnmegelőzés és a bűnüldözés, méghozzá fokozott együttműködés és innováció révén, rendészeti és biztonsági kérdésekben. Az INTERPOL olyan államok rendőri együttműködését is segíti, amik közt nem áll fenn diplomáciai kapcsolat. Működése az államok különböző jogi keretein belül, és az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata szellemében történik.

1980 óta az INTERPOL Disaster Victim Identification (DVI) munkacsoportja nyújt segítséget a tagállamoknak a katasztrófák és tömegszerencsétlenségek halálos áldozatainak azonosításában. A DVI tevékenység alappilléreire (interdiszciplináris megközelítés, szabványosított eljárások, folyamatos képzés és felkészülés, kegyeleti és emberiességi szempontok tiszteletben tartása) épülő kézikönyv (DVI Guide) mellett egységes formanyomtatványok segítik a munkát.

2.1. Egy hazai DVI egység kialakításának igénye

2001. év őszén az INTERPOL 70. közgyűlése Budapesten került megrendezésre, 140 ország mintegy 650 delegáltjának részvételével. Számos ország DVI egységének képviselője tartott előadást áldozatazonosítási törekvéseikről. A hazai szakmai közvélemény itt találkozott először a nemzetközi együttműködés eredményeivel és a standardizáció előnyeivel. Érdemben ugyanakkor sokáig semmi nem történt, majd 2003 májusában, a Siófokon bekövetkezett tragikus buszbaleset után (amelyben 33 német állampolgár lelte halálát) kezdett el ismét a hazai szakmai közvélemény foglalkozni azzal, hogy az adott feltételrendszer elégséges-e – hasonló tömegszerencsétlenségek esetén – a nemzetközi elvárásoknak megfelelő intézkedésre és eljárásra. Ekkor már az orvosszakértői társadalom felhívta a katasztrófavédelmi és rendőri hatóságok figyelmét arra, hogy az INTERPOL egységes, a nemzetközi gyakorlatnak megfelelő, minőségbiztosított, természettudományos megalapozottságú csapatmunkát vár el az áldozatazonosítási tevékenységek során.

Bár 2004-ben egy magyar igazságügyi orvosszakértő is részt vett a dél-kelet ázsiai szökőár áldozatainak azonosításában Thaiföldön, 2011-ben pedig, a 11 magyar halálos áldozatot

követelő hurghadai (Egyiptom) buszbaleset áldozatainak helyszíni azonosításához már két szakembert is kiutazott, ebben az időben Magyarország még nem rendelkezett DVI csapattal. Ebben az időszakban ugyanakkor Magyarországon a terror- és katasztrófhelyzetekben történő személyi segítségnyújtásra és az anyagi javak védelmére hivatott professzionális nemzeti egységek (Terrorelhárítási Központ, HUNOR és HUSZÁR Mentőszervezetek)³⁵ megalakultak (*Jackovics–Herbák 2017*).

2.2. A Nemzeti Áldozatazonosító Szolgálat megalakulása

2017-ben aztán felgyorsultak az események. A KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15 „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” program támogatásával kutatóműhely alakult a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Kriminálisztikai Intézetében, amelynek egyik kutatási projektje célul tűzte ki egy hazai áldozatazonosítási szolgálat elméleti alapjainak kidolgozását. Ennek keretében együttműködési megállapodás született DVI témában a Nemzeti Közszolgálati Egyetem (NKE), a Nemzeti Szakértői és Kutató Központ (NSZKK), valamint a Semmelweis Egyetem Igazságügyi és Biztosítás-orvostani Intézete (SE IBOI) között. Ugyanezen évben a projekt résztvevői látogatást tettek Bécsben az osztrák DVI csapat vezetőinél. 2017 őszén az SE IBOI, a Terrorelhárítási Központtal (TEK) közösen nagyszabású nemzetközi DVI konferenciát tartott Budapesten. A rendezvényen sikerült megegyezni arról, hogy 2018 júniusában INTERPOL DVI alapképzésre kerül sor Budapesten, magyar rendőrök, orvosok és fogorvosok részére. 2018 tavaszán az NKE kutatói tapasztalatcserét folytattak a cseh DVI egység vezető orvosszakértőjével Prágában, majd nem sokkal később egy hazai workshop-on tájékoztatást kaptak a résztvevők a kutatás addigi eredményeiről. Júniusban, a kutatási projekt részeként, nemzetközi konferencia került megrendezésre az NKE-n, amelyen előadást tartott a cseh DVI vezetője is. Még ezen év

³⁵ A HUNOR (Hungarian National Organisation For Rescue Services) és a HUSZÁR (Hungarian medium Urban Search And Rescue team) olyan, az ország veszélyeztettségének megfelelően létrehozott mentőszervezetek, amelyek hazai és a nemzetközi katasztrófa-segítségnyújtásban is bevetethők. A HUNOR (és a HUSZÁR) Magyarország hivatalos, központi mentőcsapata, amely az Európai Unió Polgári Védelmi Mechanizmusában, mint uniós polgári védelmi moduláris képesség szerepel, és az Egyesült Nemzetek Szervezetének egy tanácsadó csoportjánál (INSARAG: International Search And Rescue Advisory Group) megújított akkreditációval rendelkezik.

áprilisában az Országos Rendőr-főkapitányság, az NKE és a Készenléti Rendőrség Nemzeti Nyomozó Iroda (KR NNI) képviselői megtekintették az osztrák DVI egység Bécsben megrendezett éves gyakorlatát.

A 2018 júniusában került sor a várva-várt képzésre. A 3 napos elméleti felkészítést, bonctermi gyakorlatot és szimulált tömegszerencsétlenséget is magában foglaló rendezvény ünnepélyes zárásaként Bezsenyi Mihály r. dandártábornok, a KR NNI igazgatója méltatta az elvégzett szakmai munkát, majd Howard Way, INTERPOL DVI vezető adta át a harmincöt résztvevőnek (tíz orvos- és fogorvos szakértőnek, valamint huszonöt rendőrnek) az INTERPOL tanúsítványát, ami igazolja, hogy birtokosa sikeresen elvégezte a DVI alapképzést. Ezt követően pedig rendőrségi felsővezetői döntés született arról, hogy Magyarországon a KR NNI égisze alatt megalakul a Nemzeti Áldozatazonosító Szolgálat (DVI Hungary).

2.3. Az elmúlt egy év történései, további feladatok

2019 májusában a DVI Hungary, koreai kollégákkal kiegészülve részt vett a Hableány kishajtó budapesti tragédiája során elhunyt áldozatok azonosításában. 2019 júniusában, a TEK közreműködésével nagyszabású, repülőgépszerencsétlenséget szimuláló DVI és CBRN³⁶ komplex gyakorlatra került sor Bátonyterenyén, majd szeptemberben a DVI egység fogorvosai tartottak szakmai napot a Semmelweis Egyetemen. Végül 2019 októberében a Nemzeti Áldozatazonosító Szolgálat, a Szegedi Egyetem Igazságügyi Orvostani Intézetével karöltve segítette az M5 autópályán történt halálos baleset³⁷ áldozatainak azonosítását.

Az egység legjelentősebb hazai partnere az NSZKK, amely szakértői bázisával és laboratóriumi háttérével segíti a DVI Hungary munkáját. Az NSZKK mellett hathatós együttműködést ápolunk az egyetemek igazságügyi orvostani intézeteivel, a NKE-vel, a TEK-vel, a KR speciális egységeivel, valamint az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság HUNOR mentőszervezetével. A szolgálat megalakulása óta kiemelt feladatként tartjuk számon a bilaterális kapcsolatok építését, valamint a nemzetközi képzéseken, konferenciákon

³⁶ A CBRN védelem (chemical, biological, radiological and nuclear defense) a modern védelmi igazgatás egy másik olyan területe, amelynek kialakítására az Interpol tagállamok a terrorcselekmények jellegének megváltozása miatt kényszerültek.

³⁷ A baleset során két személygépkocsi kigyulladt és 7 külföldi személy vesztette életét.

és gyakorlatokon való részvételt. Ennek egyik fontos lépcsőfoka volt a DVI egyik vezetőjének koreai látogatása, illetve – reményeink szerint az lesz – a 2020 márciusában, Nyírbátorban tartandó INTERPOL továbbképzés és nemzetközi gyakorlat is.

3. Zárógondolatok

Az elmúlt évek terrorcselekményei³⁸, migrációhoz köthető eseményei³⁹ kétségkívül felértékelték az áldozatazonosító tevékenységnek a szükségességét és fontosságát. Részben talán emiatt, részben pedig annak a széleskörű és hathatós összefogásnak az eredményeként, ami fentebb részletezésre került, jelenleg hazánk már rendelkezik egy olyan professzionális nemzeti egységgel, amely képes nemzetközi tömegszerencsétlenségek esetén az elvárt szintű, minőségbiztosított munkavégzésre. Az útnak azonban még nem értünk a végére. Szükség van ennek a tevékenységnek a jogi megjeleníttetésére, a meglévő jogszabályokkal és rendőrségi normákkal való harmonizációjára, a működési rendszer kialakítására, a technikai felszerelés bővítésére, amellet, hogy a már megszerzett tudást és képességet is folyamatosan fejleszteni kell.

A „senkit nem hátra hagyni” (no one left behind, nemo residueo) katonai imperatívusz leginkább az amerikai háborús filmekből ismert. A DVI szakembereiként azon dolgozunk, hogy halálos tömegszerencsétlenségek esetén egyetlen holttest, holttestrészlet se maradjon név nélkül. Minden földi maradvány az őt megillető helyre, névvel jelzett sírhelybe kerülhessen, ezáltal a hozzátartozóknak legyen lehetőségük méltó búcsút venni és a gyász munkát megkezdeni. Ugyanis történelmi tapasztalatokból tudjuk, hogy a bizonyosság, még ha szomorú is, még mindig jobb a bizonytalanságnál (*Angyal–Petrétei 2019*).

³⁸ Kiemelve a 2015-ös párizsi, 2016-os brüsszeli és nizzai, valamint a 2017-es londoni és manchesteri terrortámadásokat.

³⁹ Példaként megemlítve a 2015-ben, az ausztriai A4-es autópályán, hűtökocsiban talált 71 menekült holttestét.

Irodalomjegyzék

ANGYAL M., PETRÉTEI D. (2019) *A magyarországi Áldozatazonosítási Szolgálat felállításának kihívásai és tapasztalatai*. Budapest, Nemzeti Közszerológiai Egyetem.

ANGYAL M., PETRÉTEI D. (2019) Az Interpol DVI-protokoll-adaptációjával a hazai áldozatazonosítás fejlesztésének útján. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 7. (2019a)/1. pp. 3–17. doi: 10.32561/nisz.2019.1.1.

ANGYAL M. (2014) Javaslat egy hazai áldozatazonosítási szolgálat létrehozására. *Belügyi Szemle*, 62. (2014a)/11. pp. 52-68.

ANGYAL M. (2014) Ismeretlen személyazonosságú holttestek kriminalisztikai és szakértői azonosítása. *Doktori értekezés*, Pécs, PTE ÁJK.

JACKOVICS P., HERBÁK D. (2017) Magyarország Központi Mentőszervezete: a HUNOR. *Védelem Tudomány: Katasztrófavédelmi online tudományos folyóirat*, 2. (2017)/1. pp. 245-262.

KITAIBEL, P., TOMCSÁNYI A. ([1814] 1960) *Dissertatio de terrae motu in genere, ac in specie Mórensi, anno 1810 die 14. januarii orto. Typis Regiae Universitatis Hungaricae. Editio ad veri formam speciemque descripta. Commentation extremo addita ab Réthly, Antal*. Budapest, Akadémiai Kiadó.